

Vlinders langs de rand van het Verdronken Land van Saeftinghe

Tekst: Alex Wieland (Zeeuws Landschap)
& Eddy Taelman

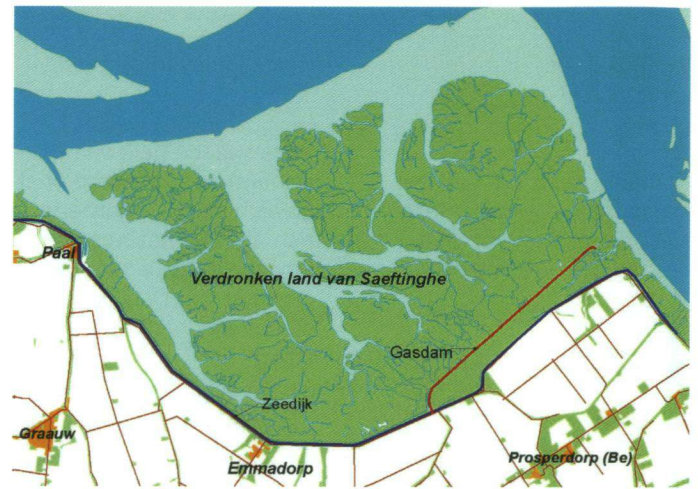
In het kader van het onderzoek voor de nieuwe landelijke vlinderatlas en voor de vlinderatlas van Zeeland bezocht de eerste auteur (soms geassisteerd door andere leden van de insectenwerkgroep van de Steltkluut) regelmatig de aan het Verdronken Land van Saeftinghe grenzende zeedijk en de Gasdam. Al snel bleek dat het een interessant gebied voor vlinders is en dat er sterke verschillen waren tussen de aantallen vlinders op de zeedijk en op de Gasdam.

Bloeiende wegkant.

Butterflies along the boundary of the Verdronken Land van Saeftinghe

In the province of Zeeland lies the Verdronken Land van Saeftinghe, a salt marshland with an area of 3000 hectares. Few butterflies are seen here, in contrast with the sea dykes bordering the area. Butterflies were recorded along the 10 km sea dyke and on the 3 km Gasdam. The grassy vegetation on the sea dyke is monotonous, whereas that on the Gasdam is varied both in species and in structure. This difference is reflected by the butterfly species observed at the two locations. On the sea dyke and the Gasdam, there were large numbers of migrants such as the Red Admiral (*Vanessa atalanta*), Painted Lady (*Vanessa cardui*) and Clouded Yellow (*Colias croceus*). However, on the Gasdam, more species of resident butterflies were seen, that were also in larger numbers than on the sea dyke. Furthermore, on this ecologically more interesting site, a Small Heath (*Coenonympha pamphilus*) was sighted - a noteworthy observation.

Zeedijk Het Verdronken Land van Saeftinghe is een brakwaterschor van circa 3000 hectare dat regelmatig wordt overspoeld en waar weinig beschutting is. Voor vlinders is dit schorregebied dan ook minder geschikt. Alleen bij heel mooi weer worden boven het schor trekkende vlinders gezien. Aan de zuidkant wordt Saeftinghe begrensd door een zeedijk (circa 10 km). De zeedijken hebben een belangrijke veiligheidsfunctie, ze dienen het achterliggende land te beschermen tegen overstromingen. De buitenste laag van de zeedijk bestaat uit klei. De vorm van de zeedijk en de vegetatie hierop zijn vrij monotoon, toch zijn hier voor vlinders soms nog enkele concentraties van nectarplanten te vinden. Een klein deel van de zeedijk maakt deel uit van het proefproject 'Groene zeedijken'. Deze dijk heeft aan de zeezijde veel flauwere taluds dan een reguliere zeedijk. Toch is ook deze dijk nog strak en monotoon. Zowel de zeedijk als de 'Groene zeedijk' zijn geen optimaal vlinderbiotop. Ze worden bemest en te frequent en niet gefaseerd gemaaid. Daarnaast worden alle dijkvakken in bepaalde periodes (zeer) intensief begraaasd door schapen. Er is hierdoor weinig variatie in vegetatiestructuur en soortenrijkdom. Distels (belangrijke nectarplanten) worden bestreden door te maaien of door vollevelds te spuiten. De provincie Zeeland is één van de weinige provincies waar de distelverordening nog van toepassing is. Soms komen

Tabel 1. Waargenomen dagvlindersoorten op de zeedijk en op de Gasdam in 2000 - 2002. t = trekvlinder, z = zwerver, s = standvlinder

klein koolwitje z	argusvlinder s
klein geaderd witje z/s	oranje zandoogje s
groot koolwitje z	bruin zandoogje s
citroenvlinder z	bont zandoogje z
oranje luzernevlinder t	hooibeestje s
atalanta t	kleine vuurvlinder z/s
distelvlinder t	zwartsprietdikkopje s
dagpauwoog z/s	bruin blauwtje s
kleine vos z/s	icarusblauwtje s
gehakelde aurelia z	koninginnenpage z

ondanks de bestrijding toch nog distels in bloei, hier zijn de vlinders dan op aan te treffen.

Gasdam De Gasdam is een leidingendam met een lengte van circa 3,1 kilometer, die voor de zeedijk ligt. De leidingen zijn afgedekt met een laag kalkrijk zand. Tot aan 2002 was de Gasdam eigendom van Stichting Het Zeeuwse Landschap, daarna is deze overgedragen aan Delta NV. Deze streeft er naar het tot dan toe gevoerde beheer voort te zetten. De Gasdam is opgenomen in het begrazingsprogramma van Saeftinghe en wordt extensief begraasd door runderen. Er zitten ook veel konijnen die door hun grazen en graven voor extra dynamiek zorgen. In combinatie met de schrale bodem levert dit een lage bedekkingsgraad van de vegetatie op. Er zijn veel stukken met kale grond en schaars begroeide vegetatie. Veel vlinders hebben kale grond nodig om op te warmen, bovendien staan hier de meeste jonge plantjes van soorten waar de vlinders de eitjes op af zetten. De vegetatie is veel gevarieerder dan op de zeedijk, zowel in soortenrijkdom als in structuur. Voor de vlinders zijn hier in vergelijking tot de zeedijk meer waard- en nectarplanten te vinden. In de zomer van 2002 hebben enkele grondgebruikers gespoten tegen distels. Hopelijk gebeurt dit niet meer.

Inventarisatie De vlinderinventarisatie is uitgevoerd in de periode 2000-2002. In totaal zijn tussen begin april en begin november 61 (in 2000 alleen tussen augustus-oktober) bezoeken gebracht aan het gebied. Telkens werden voor een bezoek de meest gunstige weersomstandigheden uitgezocht. Op dijkvakken met weinig nectarplanten waren bijna geen vlinders te zien. Deze trajecten zijn telkens vanaf de weg onderlangs de zeedijk geteld. Indien er wel nectarplanten stonden of vlinders te zien waren, is er intensiever gekeken op de zeedijk zelf. In 2000 en 2001 is intensief gekeken op zowel de zeedijk als op de Gasdam. Al snel bleek dat er op de Gasdam de meeste vlinders zaten, in 2002 is alleen hier intensief gekeken.

Tabel 2. Maximum aantal exemplaren per maand van de koninginnenpage, oranje luzernevlinder, distelvlinder en atalanta op de zeedijk en de Gasdam.

Soort	aug-00	sep-00	okt-00	aug-01	sep-01	okt-01	aug-02	sep-02	okt-02
koninginnenpage	13	0	0	1	0	0	0	0	0
oranje luzernevlinder	8	20	21	0	0	0	13	3	0
distelvlinder	122	5	5	3	4	3	171	4	2
atalanta	217	5	6	12	7	16	39	148	1

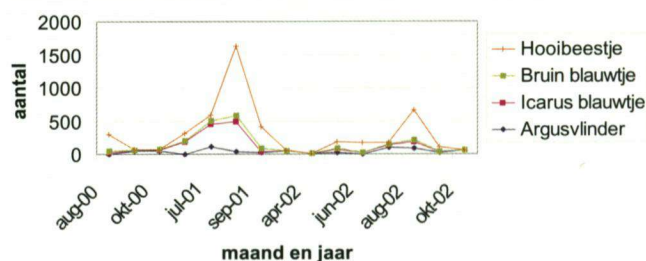
Resultaten In totaal werden tijdens het onderzoek zowel op de zeedijk als op de Gasdam 20 soorten dagvlinders waargenomen. Deze worden weergegeven in tabel 1.

Opvallend zijn de grote aantallen trekvinders en zwervers op de zeedijk en op de Gasdam. Dit is te verklaren doordat vlinders, net als vogels, grote stukken zonder dekking (wateroppervlakten) mijden. Ze blijven dan de grens van water en land volgen, zeedijken zijn dan uitstekende geleidende landschapselementen. Er treedt hier dan ook enige stuwing op.

De meeste trekvinders volgen tijdens de trek naar het noorden de zeedijk vanaf de monding van de Westerschelde in oostelijke richting. In uitzonderlijke situaties, zoals op 12 september 2002, is trek in zuidelijke richting gezien. Op deze dag werden er in een uur tijd 112 trekkende atalanta's geteld die vanuit het schor in zuidelijke richting vlogen. Afhankelijk van de weersomstandigheden kan het aantal trekvinders van jaar tot jaar sterk wisselen (tabel 2).

De standvlinders die een vaste populatie hebben op de zeedijk of op de Gasdam en hooguit enkele kilometers trekken, zijn: argusvlinder, oranje zandoogje, bruin zandoogje, hooibeestje, zwartsprietdikkopje, bruin blauwtje en icarusblauwtje. Deze vlinders zijn kenmerkende soorten voor reliëfrijke biotopen zoals dijken. Het aantalsverloop van een aantal standvlinders op de Gasdam gedurende het seizoen is te zien in grafiek 1.

Opvallend zijn de lagere aantallen in 2002 in vergelijking met 2001. Mogelijke oorzaken: chemische bestrijding distels (alleen uitgevoerd in 2002); ingrijpende werkzaamheden met zwaar materieel (uitgevoerd in najaar 2001) of zijn het de weersomstandigheden!

Grafiek 1. Maximum aantallen van de hooibeestje, bruin blauwtje, icarusblauwtje en argusvlinder op de Gasdam in 2000 - 2002.

Eddy Taelman

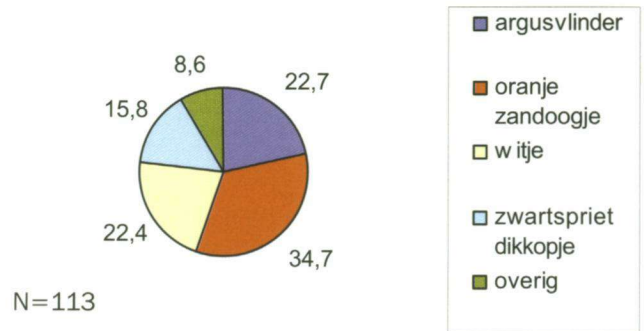
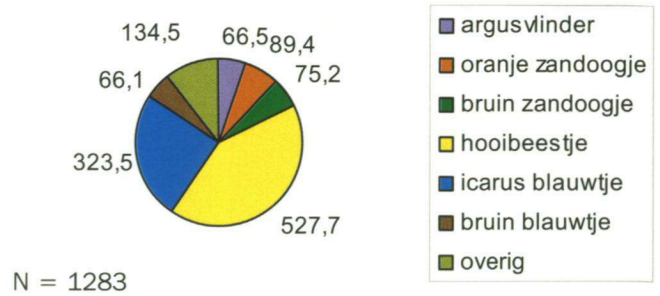
De Zeedijk.

In 2000 en 2001, toen zowel de zeedijk als de Gasdam goed zijn onderzocht, zijn de hoogste aantallen vlinders waargenomen op de Gasdam. Wanneer de maandmaxima van alle soorten van het jaar 2001 bij elkaar opgeteld worden, is de dichtheid op de Gasdam 1283 vlinders per kilometer tegenover 113 vlinders per kilometer op de zeedijk. De soortensamenstelling en de aantalsverschillen tussen zeedijk en Gasdam is opvallend, zie grafiek 2. Hooibeestje en icarusblauwtje komen op de zeedijk amper voor, terwijl ze op de Gasdam naar verhouding het meest voorkomen. In grafiek 2 is per soort telkens het maximum aantal waargenomen exemplaren genomen dat in een bepaalde maand in 2001 is gezien, daarna zijn deze maximum maandaantallen bij elkaar opgeteld en gedeeld door de lengte (aan kilometers) van de Gasdam of van de zeedijk.

Het voorkomen van het hooibeestje op de Gasdam is zeer bijzonder. Het is lange tijd de enige nog gezonde populatie van deze soort in Zeeuws-Vlaanderen geweest. Na het rampjaar 1991 voor deze soort, is de gehele Zeeuws-Vlaamse populatie in elkaar gestort. De laatste jaren worden ook op andere locaties weer kleine aantallen waargenomen.

De hooibeestjes zijn vooral te vinden op de Gasdam. Langs de zeedijk zijn ze veel minder gezien, het gaat dan om zwervers vanaf de Gasdam.

Geconcludeerd kan worden dat zowel op de zeedijk als op de Gasdam veel vlinders te zien zijn. Dit komt omdat trekende vlinders gestuwd worden langs de zeedijk. Alleen bij zeer gunstige weersomstandigheden maakt een deel van de vlinders rechtstreeks over het water of via het schor de oversteek. Op enkele plaatsen op de zeedijk staan nectarplanten waar de vlinders voedsel kunnen vinden, maar deze worden vaak weggemaaid. Verder heeft de zeedijk (inclusief de 'Groene Zeedijk') ecologisch gezien niet veel te bieden aan de meeste vlindersoorten. De variatie in vegetatie en vegetatiestructuur van de dijk is te monotoon. Het beheer is gericht op het ontwikkelen van een dichte graszode met weinig kruiden, er wordt bemest, gespoten,

Grafiek 2. Gesommeerd maximum aantal per soort, per maand, per kilometer voor het jaar 2001 (boven: Gasdam, onder: zeedijk).

niet gefaseerd gemaaid en soms gedurende een korte tijd te intensief begraasd.

De toplaag van de zeedijk bestaat uit klei en die van de Gasdam bestaat uit zand. De vegetatie op de Gasdam is soortenrijker en bevat meer variatie in structuur. Dit komt door de schralere bodem, geen bemesting en een extensief beheer door konijnen en runderen. Deze biotoop is voor met name standvlinders veel waardevoller. Hier komen gemiddeld meer dan tien keer zo veel vlinders voor dan op de zeedijk. Het is noodzakelijk het vlindervriendelijk beheer hier voort te zetten. Door ook op de zeedijk het beheer aan te passen is het mogelijk om deze aantrekkelijker te maken voor vlinders zonder dat de veiligheid in gevaar komt. Dit houdt onder andere in: gefaseerd maaien (en maaisel afvoeren), spreiding van de begrazingsdruk, niet bemesten en minder spuiten.

Joop Rinders

Oranje luzernevlinder.